

Ankara Üniversitesi

DİL VE TARİH.COĞRAFYA

Fakültesi Dergisi

Cilt XVI. Sayı : 1-2

Mart-Haziran 1958

BİTİK VAZOSU

TAHSİN ÖZGÜÇ

Merhum Profesör Remzi Oğuz Arık'ın Arkeoloji Müzesi müdürü bulunduğu sırada, Ankara'nın 42 Kilometre Kuzeybatısındaki Bitik höyüğünden, köylüler tarafından çıkarılmış olan, insan kabartmalı iri bir küpün parçaları Müzeye getirilmişti ¹. Tam o senelerde Ankara mıntakasının tetkik etmekte olan R.O.Arık, Bitik'in ehemmiyeti üstünde durmuş ve 1942 yazında höyüğü kazmağa başlamıştı. Bu kazılar bize, höyüğün Hitit çağında da iskân edildiğini ve münbit Murted ovasının ortasında mühim bir Hitit şehrinin kurulduğunu öğretmişti ².

Aramızdan ebediyen ayrılışından iki ay önce kendisiyle müşterek mevzulandığımız konuşurken, bu vazoyu, kısa bir zamanda, neşretmemi arzu etmiş ve eserin fotoğrafları ile, bazı renkli resimlerini bana vermişti. Beni, daima, taltif etmiş olan rahmetlinin bu arzusunu yerine getirmiş olmakla bahtiyarım.

a— *Vazonun bulunuşu* :

Hafir, vazo parçalarının höyüğün kerpiçlik olarak kullanılan ve bu yüzden tahrip edilen Kuzey yamacından çıkarıldığını tesbit etmiştir ³. Vazonun esasında tam olmadığını, eskiden kırıldığını ve parçalandıktan sonra atıldığını kabul etmek lâzımdır. Kabın bulan tarafından toplanırken de kırıldığı, fakat yerinde ehemmiyetli parçaların bırakılmadığı anlaşıl-maktadır. Köylü bununla birlikte görülmüş olan diğer kap parçalarını

¹ REMZI OĞUZ ARİK, *Bitik Kazısı ve Hatay Tetkikleri Hakkında Kısa Rapor (Belleten 30, s. 342, kısaltılıp: Bitik Kazısı)*.

² *Bitik Kazısı, s. 350.* Höyüğün çapı 240X250 m., yüksekliği 18m. dir.

³ *Bitik Kazısı, s. 342, 351 ve not: 4.*

TAHSİN ÖZGÜÇ

derleyip Müze'ye getirmemiştir. Vazonun bulunduğu yeri tarif eden köylünün ifadesi aydın değildir. Onun aşağı-yukarı diyerek makta'da gösterdiği yer, bu kabın bulunmaması icap eden bir derinliktedir⁴. Esasen, kerpiç yapmak için açılan bir çukurda bulunan kabın makta'daki seviyesini hatırdan tutmak mümkün değildir. Bununla beraber, adı geçen kerpiçlikte de sonuncusu büyük bir yangınla nihayete eren üç Hitit yapı katının varlığı ve tabanları üstünde, bol miktarda, Hitit eserlerinin bulunduğu anlaşılmıştır. Şimdi Arkeoloji Müzesinde, Büyük Salonda, teşhir edilmekte olan vazo, muhtelif parçaların birleştirilmesiyle meydana gelmiş bir büyük (En. No. 5671 a,b,c,d,e,f), üç küçük (En. No. 5671 g,h,i) parçadan ibarettir. Üç küçük parça, aralarındaki kısımlar eksik olduğundan, büyük parçaya yapıştırılamamıştır.

b— Vazonun yapılışı ve şekli :

Hamuruna çok ince kum taneleri karıştırılmıştır. İyi pişirildiğinden hararet cidarın her tarafına, aynı şekilde, nüfuz etmiş ve böylece makta'-ında bir siyahlık meydana gelmemiştir. Yalnız siyah öz, daha kaim olan kulp makta'-ında görülebilmektedir. İçi düz ve soluk kırmızı renkte olup, çark izleri bellidir.

Vazo, elimizdeki parçalarına göre, silindir boyunlu, geniş ağızlı, dibine doğru daralan yumurta gövdeli ve mütenazır dört şerit kulpludur (Res. 1). Gövdeye dik olarak yapıştırılan kulplar, omuzu karnın en geniş kısmı altına bağlamaktadır. Dışarı taşkın ağız kenarını, Koloni devrinde çok sevilen vazolara göre tamamlamak kolaydır⁵. V. d. Osten'in tarif ettiği kabartmalı Alışar parçalarının şekilleri de, esas itibarıyla, örneğimizden farklı değildir⁶.

Vazo, yukarıdan ikincisi üçlü olmak üzere, altı kabartma şeritle beş kısma bölünmüştür. Bunlardan insan kabartmalarıyla doldurulan üçü daha geniş, boya ile nakışlanan ikisi daha dardır. İlk iki kabartmalı kısmı birbirinden ayıran boyalı sahanın zemini kremle astarlandıktan sonra, kahverengimsi kırmızı şeritlerle ve baklava dilimleri meydana getirmek üzere, boyanmıştır. Kulp bu kısmın yarısı üstüne, boya sürülmeden önce, yapıştırılmıştır. 3.5 cm. enindeki bu şeridi, 1.5 cm. genişliğindeki yivli kısım takip eder. 3 cm. genişliğindeki boyalı ikinci sahanın süsleniş tarzı, ilkinin aynidir. Kulbun alt kısmı, bu şeridi kapatacak şekilde, yapıştırılmıştır.

Aşağıda tetkik edilecek olan kabartma halindeki bütün figürler, vazounkinden ayrı, iyi elenmiş, daha ince çamurdan yapılmış ve ondan sonra vazounun kertiklenmiş cidarı üstüne yapıştırılmıştır. Bu ameliye çamurlar yumuşak iken yapıldığından parçaların birbirine, kolayca, kaynaması temin edilmiştir.

⁴ *Bitik kazası s. 342, not: 4.*

⁵ TAHSİN ÖZGÜÇ, *Kültepe Kazısı 1948, s. 93, Lev. 42,72; TAHSİN ve NİMET ÖZGÜÇ, Kültepe Kazısı 1949, s. 50 v.d.*

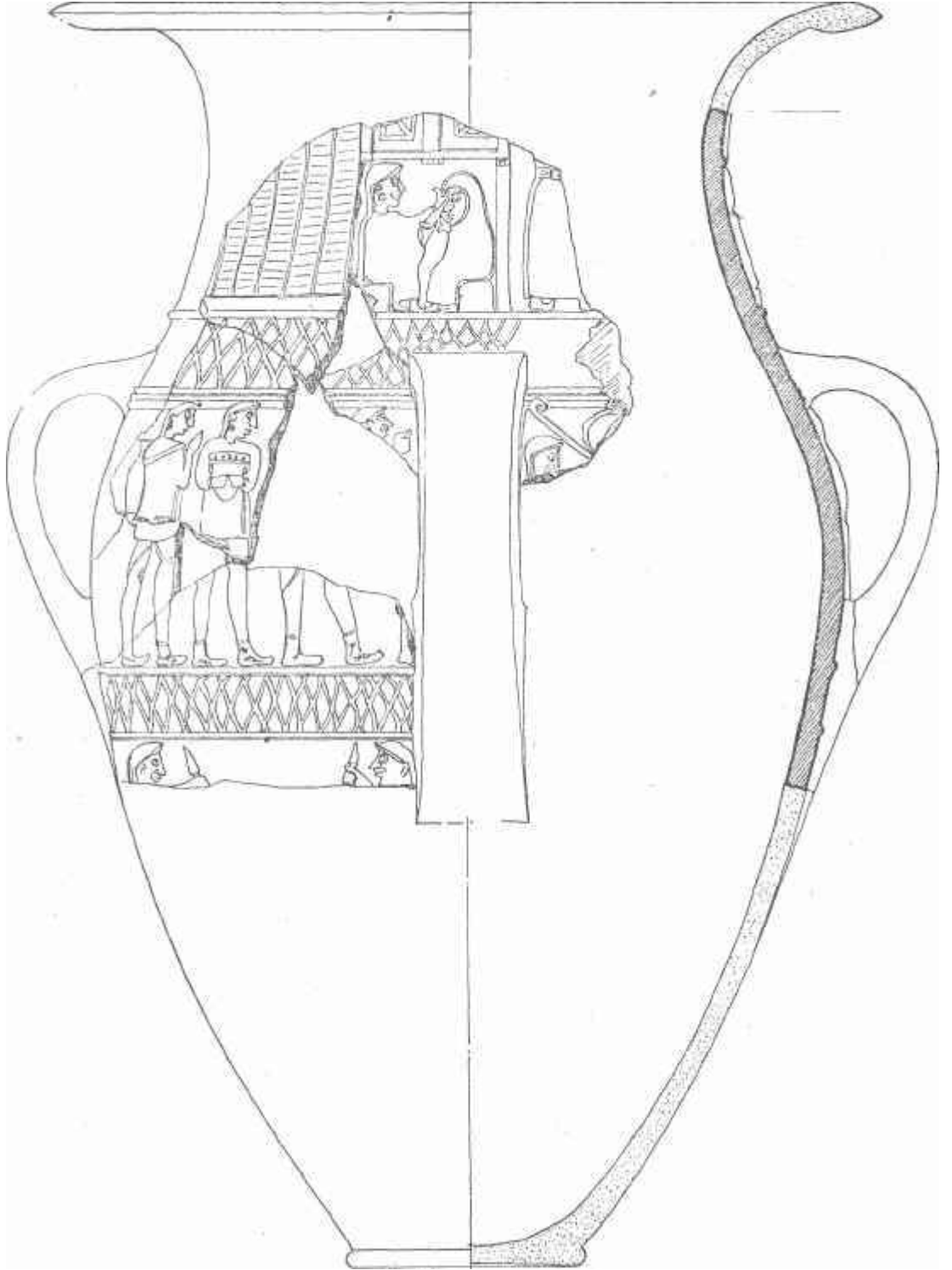
⁶ *OIP 29, s. 111. Bitik vazosunun fotoğrafları için bk: Anatolia II, Lev. I—VI.*

Vazonun, kabartmaların ve sonuncu sahnenin işgal ettiği sahanın ölçüsüne dikkat edilirse, kabartmalı dördüncü bir kısmın yokluğu anlaşılır.

c— *Kabartmaların tasviri* :

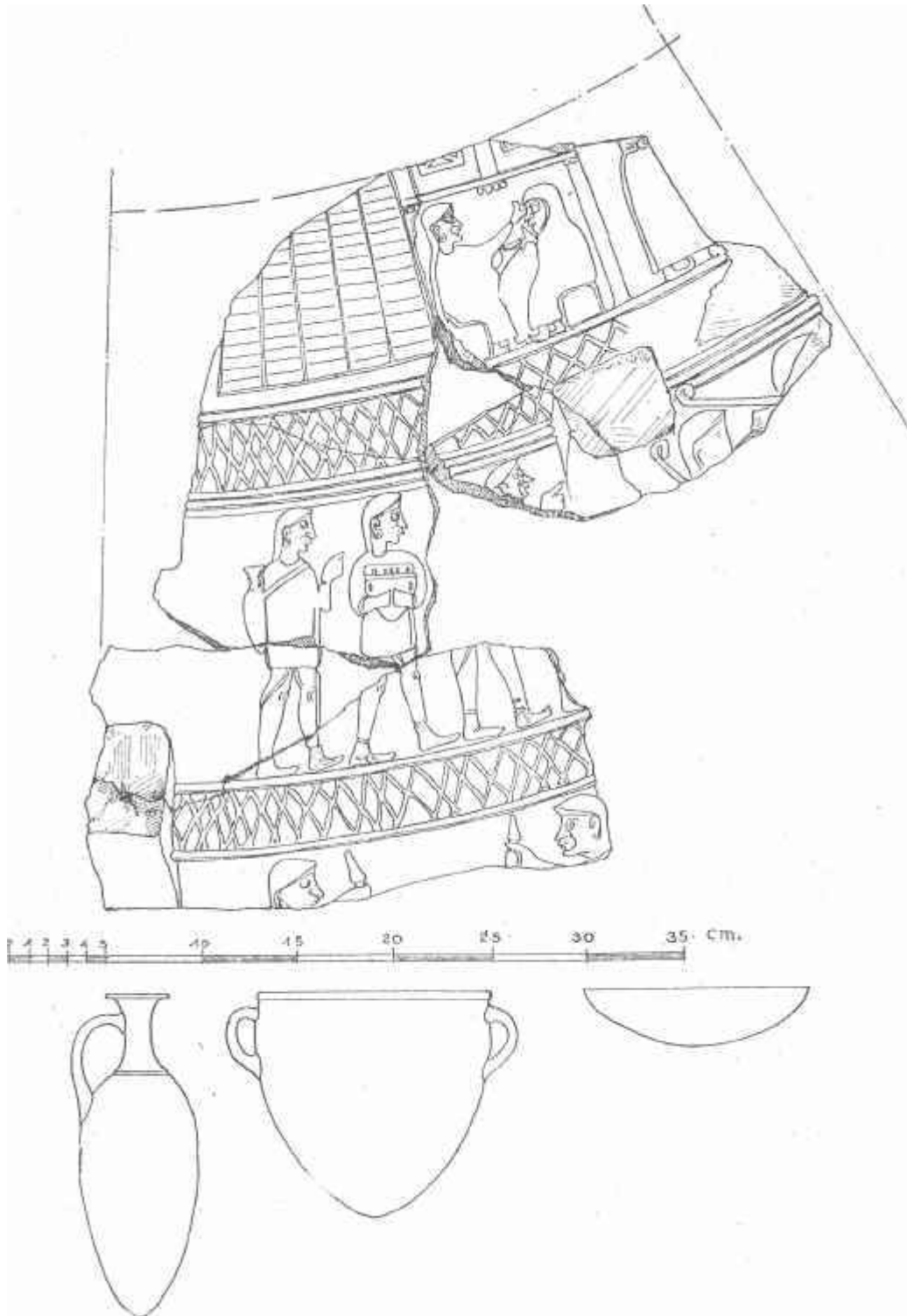
Biz bu mevzuun tetkikine ikinci, yani, ortadaki sahne ile başlayacağız (Res. 1). Çünkü, aşağıda da görüleceği gibi, buradaki kurban-hediye taşıyanlar dinî bir sahnenin varlığını, hiç şüpheye meydan bırakmayacak şekilde, ispat etmektedir. Bu münferit kabartmaların tasvir ve takibi, bizi bütün vazounun en mühim kısmını teşkil eden birinci sahneye doğru götürecektir ve mânasını anlamamızı da kolaylaştıracaktır. Bu resim sahasının yüksekliği 13.5 cm. dir. Muayyen aralıklarla yapılan figürlerin boyu, bu sahayı tamamen dolduracak bir yüksekliktedir. Altı insan kabartmasından iki tanesi tamdır. Üçüncüsünün dizlerinden aşağısı, dördüncünün baş ve yüzünün bir kısmı, ökçesi ve yumuk eli; kulbun diğer tarafında kalan beşincinin çok hırpalanmış başı ve omuzunda taşıdığı ucu kıvrak aleti; altıncının da aynı şekildeki aleti ve kısmen de başı korunmuştur. Kabartma bir şerit üstünde sağa doğru yürüyen kabartmaların yüzleri, bacakları, elleri, taşıdıkları kaplar kırmızı astarlı; takma saçları, enselerini örten şerit halindeki saç örgüleri siyaha boyalıdır. Bunlar krem renkli, diz kapaklarının üst kısmına kadar inen kısa etekli, kuyruklu, yırtmaçlı ve kemersiz birer elbise giymişlerdir. Boynu güzelce örten elbisenin müsellesi kuyruğu diz kapağın alt kısmına kadar inmiştir. Bu elbise tipi, her tarafı kapalı, bir nevi gömlek şeklinde olup, bir hat halinde her iki bacağın üstünden geçmektedir. Hepsi sol bacakları ileride, sağ bacakları geride olmak üzere, adım atmış durumda tasvir edilmişlerdir. Uçları yukarı kalkık krem astarlı ayak kapları kahverengi boyalıdır. Dizleri küçük bir kertikle, sol bacak adaleleri bir yivle ifade edilmiştir, iki tanesinin iri, yassı-madenî küpeleri, çok iyi, görülmektedir. Yüzlerinin işleniş tekniği ve üslûbu bütün figürlerdekinin aynidir. Vazodaki yüzlerin üslûbu, ucu sivri, kemersiz ve büyük bir burun; bebeği patlak, beyzî çukuru geniş bir göz; büyük ağız; kalın dudaklar; etli yanaklar ve dolgurî-yumuşak çene; saçların şekli icabı dar bir alın ile karakterlenir. Baş ve gövdesi profilden tasvir edilmiş ilk figürün sırtındaki yumurta gövdeli, uzun boyunlu, yuvarlak ağızlı testi, kulbundan geçirilen ve gövdeyi çapraz olarak kateden kırmızı renkli bir ipe taşınmaktadır. İleri uzatılan sol kolu dirseğinden bükülmüş, eli, baş parmağı dik kalmak üzere, yumulmuş, yani, bir ibadet jestinde tasvir olunmuştur. Baş ve bacakları profilden, göksü cepheden yapılmış ikinci figür, iki eliyle kucakladığı geniş ağızlı, çift kulplu derin çanağı taşımaktadır. Çanak katı yiyecek maddeleriyle doldurulmuştur. Yalnız bacakları ve elbise kuyruğunun ucu korunan üçüncüsünün de bu nevi bir şey taşıdığından şüphe edilemez. Dördüncü kabartmanın sol eli, ilkinde olduğu gibi, dua jestinde tutulmaktadır. Beşinci ve altıncı figürlerin omuzlarında kısa, lituus'a müşabih birer alet vardır.

Birinci sahne vazounun boynu üstüne tasvir edilmiştir (Res. 1 ve 2). Bu sahnenin mevzuunu, büyükçe bir kerpiç binanın dış duvarlarının bir

Res. 1

BİTİK VAZOSU

Res. 2

kısmı ile, aynı binanın sağ yarısını teşkil eden balkonu altına tekabül eden önü açık bir kısmında karşı-karşıya oturan iki figür ve onlara arkasını dönmüş durumda, sağa doğru yürüyen bir kadın temsil etmektedir. Çerçevenin sağında ve krem renkli uzun elbisesi topuklarına kadar inen kadının, ancak, belden aşağısı korunmuştur. Kırmızı renkli, madenî, yassı ve geniş kemeri cepheden yapılmıştır. Alt kısmı düz etekliğin arkadaki yırtmacı, kırmızı, kalırı bir şerit halindedir. Kırmızıya astarlanmış ayak-kabısının ucu yukarıya kıvrıktır. Vazoda uzun elbisenin kemerli tipini, yalnız, bu örnek temsil etmektedir. Korunan kısmına göre boyu, ikinci sahnede kurban getiren şahıslarinkine müsavidir.

Binanın birer sütün tarzında görülen kerpiç örgüsünde kerpiçler, kolayca sayılabilecek şekilde, ince ve muntazam çizgilerle gösterilmiştir. Burada ufki -kısa çizgiler kerpiçlere, uzun- şakulî olanlar da kerpiç inşaattaki ağaç dikmelere tekabül etmektedir. Bütün bu örgü, daha kaim ve temel üstüne mevzu olması gereken ufki bir ağaç yastığa basmaktadır⁷. Kerpiç sütunlar münavebe ile değişmek üzere, krem ve kırmızı, taban kirişi de krem astarlıdır. Bu kısmın sağına binanın balkonu altındaki önü açık, kısım resmolunmuştur. Bu çerçevenin eni 7.4 cm., yüksekliği 8.2 cm. olup, kırmızı'astarlı balkon kirişleri krem astarlı iki ağaç direğe basmaktadır. Kırmızı astarlı giriş başlıkları da kertiklerle belirtilmiştir. Ortadaki giriş başı, boşta durumaktadır. Soldaki kırılmış ve yeri alçı ile doldurulmuştur. Esasen oturan şahıs bu girişe dayandığından, onun cepheden görülmesine mâni olmaktadır. Kareye yakın plânda olan nişin üstünde, balkon korkuluklarının alt kısımları görülmektedir. Korkulukların ufki ve -şakulî direkleri krem, iç kısmındaki (x) şeklindeki çapraz kollar kırmızı, fakat zemini yine krem astarlıdır. Kırmızı renkli nişi, arkalıksız, yanları kapalı-massif, alçakça birer taburede karşı-karşıya oturan iki insan kabartması doldurmaktadır. Soldaki, yani, daha uzun boylu (8. cm.) ve geniş omuzlu olanı erkek, sağdaki-ufak boylusu (7.4 cm.) kadındır. Erkeğin bütün vücudunu, boynundan bileğine, boynundan topuğuna kadar örten tek parçadan ibaret uzun elbisesi ve uzun saçları siyaha boyalıdır. Ensesi üstünden şerit halinde inen saç tabureye kadar uzamaktadır. Bütün figürlerde olduğu gibi, yüzü ve eli kırmızı astarlıdır. Kadının yalnız yüzünü ve ayaklarını açıkda bırakmak üzere, kulaklarını dahi örten uzun ve tek parça halindeki mantosu krem astarlıdır. Her ikisinin de uçları sivrice, ve hafifçe yukarı kalkık ayak kapları zeminin renginde, yani, kırmızıdır. Sağ kolunu ileri uzatan erkek, bileği kertikle belirtilmiş olan eliyle karşısındaki kadının baş örtüsünü açmakta ve sol elindeki tabağı ona vermektedir. Bu suretle her ikisini de hareket halinde tasvir etmek mümkün olmuştur. Yüzlerinin üslubu yukarıda tasvir olunanlardan farklı değildir. Erkeğin kulağından daha büyük olan küpeleri de işlenmiştir. Her ikisinin de baş ve gövdeleri profilden tasvir edilmiştir.

⁷ *Kültepe Kazısı 1948, s. sı v.d.; Kültepe Kazısı 1949, s. 11 v.d.*

En alttaki üçüncü sahnenin üst kısmından yalnız küçük bir parça korunmuştur (Res. 1 ve 2). Bunda 7 cm. aralıkla, karşı-karşıyaduran iki erkek kabartması görülür. Bunlar ileri uzatılmış ellerinde ve yüzleri hizasında kırmızı renkli, sivri uçlu birer hançer veya bıçak tutmaktadır. Siyaha boyalı saçlarının ön kısmı, şapka güneşliğini andıracak şekilde, hafifçe, yukarı kalkık bir çıkıntı halindedir. Bunlar küpesizdir.

Büyük parçaya yapıştırılamayan üç parçadan en irisi vazunun 2-3. cü kısmına, ve boya ile nakışlı ikinci şeridine aittir. Belden aşağısı korunmuş olan üstteki şahsın elbisesi, ayak kapları adım atış tarzı, yukarıda ikinci sahnede tasvir ettiğimiz erkeklerden farksızdır. Küçük bir kalıntı, bunun da sırtında bir şey taşıdığını tahmin ettirmektedir. Bu, ikinci sahnenin yeri belli olmayan yedinci erkek kabartmasını temsil etmektedir. Vazonun sonuncu tasvirli sahnesine ait olan ve çalpara çalan küpeli şahıs profilden işlenmiştir. Bunun da saçları siyaha boyalı; yüzü, elleri kırmızı; çalparası, elbisesi krem renklidir. Boya ile nakışlı şeridi ve yivleri korunan ikinci parçanın, boyalı birinci sahaya aidiyeti muhakkaktır. Hangi kısma ait olduğu bilinmeyen sonuncu parçada başı profilden, gövdesi cepheden yapılmış küpeli bir erkek kabartması vardır. Bunun üslûbu ve rengi diğerlerinden ayrılmamaktadır. Parçanın kenarındaki ufak bir el kalıntısı bunun da dua jestinde tasvir olunduğunu ve diğer kolunun da, bir şey taşımış gibi, arkada tutulduğunu göstermektedir. Bu bakımdan biz bunun da ikinci sahneye ait olduğunu tahmin ediyoruz.

Kabartmaların nisbetleri mübalağalıdır. Sopa gibi dik bacakları uzun bir nisbet dahilinde, başları da, gövde ve bacaklarına nazaran, daha yüksek kabartma tarzında işlenmiştir. Tamamen veya kısmen görülebilen 14 kabartmanın üslûpları arasında kesin bir birlik mevcuttur. Hepsisi bir sanatkarın elinden çıkmıştır. Yüzleri matruş, şerit halindeki saçları örgülü olmalıdır. Kabartmaların hiç birinde yüz ve bacaklar cepheden tasvir edilmemiştir.

d— *Kabartmaların ve kabartmalı sahalarn mânası:*

Mânaları çok iyi anlaşılın ikinci sahnede şahısların teşkil ettiği alay, dua ve kurban takdim etme sahnesini canlandırmaktadır. Burada ellerle ifade olunan dua jesti, Hitit san'tının çok malûm bir hususiyetine uymaktadır. Bu resim sahasındaki iki şahsın sağ omuzlarında uçları kıvrık birer alet taşımış olmaları çok mühimdir. Hitit tanrılarının uçları kıvrık lituus'ları omuzlarında taşıdığı ve S. Alp'in da belirttiği gibi⁸, krallarm-kine bakınca, değişik vaziyetleri malûmdur. Kıvrık kısmın, tanrılardakinin aksine, yukarı baktığı ayırıcı bir unsur ise de, topuz olmalarına imkân yoktur. Herikisinin de çamurdan yapılmış olması, kıvrık kısımlarının bastona birleşmesine sebep olmuştur. Bu iki şahsın tanrılara hediyeler

⁸ SEDAT ALP, *Hitit metinlerinde GİŞ Kalmuş "Lituus" ve HUB. bi "Küpe"* {Belleten 46, s. 309 v.d.); K. BITTEL-R.NAUMANN-H.OTTO, *Tazılıkaya, WVDÖG 61. s. 120 v.d. (Kısaltılışı: Yazılıkaya)*; EKREM AKURGAL, *Remargues stylistiques sur les reliefs de Malatya*, s. 50 v. d.

götüren, ibadet eden alaya rehberlik etmekte olan tanrıları veya kral ve kraliçeyi temsil edip etmediği hakkında kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Şu anda, en mühim mesele bu alayı teşkil eden şahısların hangi tanrıya, tanrılara dua ettiğinin ve kurban getirdiğinin tesbitidir. Bunun için rakipsiz aday, vazunun en mühim kısmını işgal eden ve binanın balkonunda oturan insan şeklindeki iki varlıktır. Bu anlaşıldıktan sonra, bahis konusu binanın da bir mabedin resmi olacağı gayet tabiidir. Karşıkarşıya oturan bu iki şahsın veya tanrının arasında bir masa veya bir altar bulunmadığına göre, bu sahnede bir kült yemeğinin veya kurban merasiminin tasvir olunduğunu kabul etmeğe imkân yoktur⁹. E. Akurgal¹⁰, haklı olarak, bu sahnenin hieros gamos tasvirini temsil ettiği kanaatindedir. Bununla beraber, sahnenin bu şekilde çağdaş benzerini bulmak ve mukayese imkânlarını artırmak mümkün değildir. Koloni Devri ve onu takip eden çağın silindir ve damga mühürlerinde bu sahnenin eşi yoktur. Buna rağmen resim, bu tasvir şekliyle, en çok, mukaddes izdivaç sahnesine uymaktadır. Bu bakımdan birinci sahnede, yani, mabedin dışardakiler tarafından görülebilecek önü açık kısmında tanrıların izdivacının tes'it olunduğunu kabul etmek lâzımdır. Bu sahnede sembollere, yazı işaretlerine, tanrılara has serpuş ve silâhlara raslamıyoruz. Erkeğin saçı, küpesi diğer erkeklerinkinden farksızdır. Yanlız, siyah boyalı elbisesi ve ayakkaplarının rengi diğer kabartmalarinkinden ayrılır. Vazoda korunmuş başka kadın tasvirinin yokluğuna rağmen, aynı şey kadın kabartması için de söylenebilir. Uzun elbiseli, kemerli kadının belden yukarısının kırık oluşu (Res. 2), bu mânalandırmada kıymetlendirilememektedir .

Kabartmalı sahnelerin arasındaki boyalı sahalar mevzuları farklı sahneleri birbirinden ayırmak, seyirciye her bölümü müstakil olarak göstermek ve aynı zamanda vazoyu süslemek için yapılmıştır.

İkinci sahnede kurban takdim edenleri, bir müzik ve dans sahnesi takip etmektedir. Bu sonuncu kısımda çalparasım çalan ellerindeki hançer veya bıçaklarla dans eden¹² üç şahıs korunmuştur. Burada mukaddes izdivaç fikri etrafında ceryan eden dinî merasimin münferit sahneleri mantıkî bir silsile ile birinden diğerine intikal etmekte ve neticede vazunun bütün haricî taksimatına rağmen, hepsi birbirine içten bağlı tek mevzu halinde karşımıza çıkmaktadır.

E. Akurgal, Geç-Hitit kabartmalarındaki kadın elbiselerinin neveleri üstünde dururken mukaddes izdivaç sahnesindeki kadının giydiği elbisenin

⁹ Yazılıkaya s. 95.

¹⁰ EKREM AKURGAL, bunun Hieros Gamos tasvirinin en eski bir örneğini temsil ettiğini bildirmektedir [*Spaethethische Būdunst, Ankara 1949, s. 115*].

¹¹ Kabartmanın elbisesine bakarak, onun erkek veya kadın; rahip veya rahibe olduğunu tâyin edemeyiz, her ikisi de olabilir (*Spaethethische Būdunst, s. 31*).

¹² *Spaethethische Būdunst s. 32*.

paralellerine de işaret etmiştir¹³. Erkeğin daha kalın kumaştan yapıldığı anlaşılan uzun kollu, kemersiz, arkadan yırtmaçlı uzun mantosu, Hititlerin bilinen mantolarına bir yenilik getirmemektedir. Yandan yırtmaçlı, kısa etekli, kemersiz ve uzun kollu elbise tipini, Hitit mühür ve kabartmalarında görülenlerden ayıran en mühim hususiyet müsellesi kuyruklarının varlığıdır.¹⁴ Bunun alttaki ikinci elbiseye aidiyetini, etekliğin kuyruğun üstünden de devam edişi göstermektedir. Bunun üstteki eteklikten daha ince bir kumaştan yapıldığı, kabartmada da belirtilmiştir. Dizlerin üstünde, düz bir şekilde nihayetlenen bu eteklerde, kabartmalardaki adım atmadan mütevellit kıvrım görülmemektedir¹⁵. Karahöyük ve bir Alişar¹⁶ kabartması müstesna¹⁷, Hitit tasvirlerinde kısa elbisenin bu ikinci tipine raslanmamaktadır¹⁸.

Yassı ve nisbeten irice küpe nevini hem tanrıların, hem de kralların taktığı malûmdur¹⁹. Kan-kocanın sandalyaları, Yazılıkaya'daki gibi, kitlevî²⁰, fakat arkalıksızdır. Ayrıca, bunlarda ayaklık da yoktur; yere basılır. Kaniş karumunda, Ib katına ait altından bir Hitit damga mührü üstünde görülen kadın tanrının sandalyası, örneğimizden farksızdır²¹. Ayakta duran kabartmanın kemeri, aynı merkezde yine Ib katında keşfedilmiş olan kurşun heykelcikdekinin aynıdır²². K. Bittel, Yazılıkaya'da kral ve tanrıların uçları kıvrık ayakkabı giydiğini yazmıştı²³. Burada da tek ayakkabı tipi görülmektedir. Yalnız, ilk sahnede kirmızı; kurban getiren erkeklerde boya ile nakışlı ayakkabı giymişlerdir. Taban ve ökçe kısımları düzdür²⁴. Bunlarda, kabartmalardakinin aksine, konçlar birer kertikle belirtilmiştir. Âbitlerin ayak-

¹³ İtiraf edeyim ki, ben burada bir hançer dansının "Schwerttanz" temsil edildiğini, ancak, Prof. Güterbock'un çok yerinde bir ikazından sonra tesbit edebildim. Bugün aynı dansa Anadolu'nun muhtelif kısımlarında, sık sık, Taşlanmaktadır.

¹⁴ TAHSİN VE NİMET ÖZGÜÇ, *Karahöyük Hafriyatı Raporu 1947*, s. 38 ve KURT BITTEL, *Eine hethitische Reliefvase aus Kappadokien (Festschrift für Carl Weickert, Berlin 1955, s. 32, Kısaltılıp: Heth. Reliefvase)*.

¹⁵ OIP 29, s. 115. Fig. 155, d 2517. Şimdi Şarkiyat Enstitüsünde bulunan bu parçada krem renkli, kısa, müsellesi bir kuyruğun bulunduğunu, eserin aslını gören prof. Güterbock'dan öğrendim.

¹⁶ *Tazılıkaya* s. 108.

¹⁷ *Karahöyük Hafriyatı 1947*, s. 38, Lev. 47,2.

¹⁸ Mamafih, Alacahöyük kabartmalarında uzun elbisenin altından sarkan müsellesi, uzun kuyrukların varlığını unutmamak lâzımdır. Bunlar Bitik vazosundaki kısa elbiselerin, İmparatorluk çağındaki uzun örneklerini temsil etmektedir (BOSSERT, *Altanatolien* 503, 508).

¹⁹ *Tazılıkaya* s. 112 ve 119-120.

²⁰ *Tazılıkaya* s. 95; *Spaethethitische Bildkunst* s. 89-90.

²¹ En. No. Kt. g/k 129, Ankara Arkeoloji Müzesinde. Bu mühür *Belleten'in* önümüzdeki sayılarından birinde Dr. Nimet Özgüç tarafından yayınlanacaktır.

²² *Kültepe Kazısı 1949*, s. 69 v.d., Lev. 40, 278; 54, 506.

²³ *Tazılıkaya* s. 120.

²⁴ *Tazılıkaya* s. 111.

kaplarını, Koloni devrinin ayakkabı biçimindeki nakışlı içki kaplarıyla münasebete getirmemek mümkün değildir ²⁵.

Erkeklerin başlarında, aynı şekilde tertiplenmiş, takma saç vardır. Şerit halinde enseyi örten saç örgüsü, omuzda elbisenin içinde kaybolmaktadır. Bunlardaki saç tuvaleti üç hususiyet gösteriyor:

- a— Bazılarında saçın alın üstündeki kenarı derince bir yivle belirtilmek suretiyle, kabarıkça bir alın ve kaş kemeri meydana gelmiştir.
- b— Bir tanesinde derin iki yivin yardımıyla, saçın ön kısmı, âdeta, bir şapka güneşliğini andıracak şekilde, yukarı kalkık durumda işlenmiştir.
- c— Takma saçın yalnız alın üstüne düşen kenarı kalınlaştırılmış, ayrıca yivlerle belirtilmemiştir. Bu saç tuvaletini İmparatorluk devrinin çok basık takkeleriyle bir tutmamalıdır.

K. Bittel, Hitit sanatının bir hususiyetini, yani erkek figürlerinin (kadınların değil) belden yukarı kısımlarının öne döndürülmesiyle, gövdenin cepheden tasvirinin sağlandığını yazmıştı ²⁶. Aynı hususiyeti Bitik vazosunun iki kabartmasında da görüyoruz. Vazomuza, iyice dikkat edilirse, ona âdeta bir çok heykelciklerin yapıştırıldığı zan edilir ²⁷. Çünkü, kabartmalarını bütün teferruatı, bizi basit kabartmalarla sağlanan tasvirli bir vazo örneğinden daha başka, daha müessir bir eser karşısında bulundurmaktadır.

e— *Vazonun şekliyle kabartmalar arasındaki münasebet:*

İkisi arasında bir ahenk mevcuttur. Boynun ortasına, seyircinin ilk nazarda görebileceği en mühim yere esas hâdise, yani mukaddes izdivaç sahnesi tertiplenmiş ve mabedin dış kısmına ait teferruat da boyunla organik bir şekilde imtizaç ettirilmiştir. Kabartmalı sahaların ikincisinde, figürler vazosunun yuvarlaklığına uydurulmuş dairevî hareketlerle bir yandan zuhur ederlerken, diğer yandan kaybolmaktadır. Kulplar bu harekete mâni değildir. Onların gövdeye dik olarak birleşmeleri de bu maksada matuftur. Bu yolla tasvir sahası daraltılmadığı gibi, kulplar arasındaki dört sahayı da ayrı mevzulara tahsis imkânı hasıl olmuştur. Sanatkâr mevzuunun ifadesi için devrin en uygun şeklini seçmiştir. Figürlerde göze batan bir tıknazlık yerine endamlılık vardır ²⁸. Muayyen uzuvlarda, yani, omuz, kol, kalça ve bacaklarda temerküz eden kuvvetli adale hatları yoktur; yalnız yüzlerin tasvirinde canlılığa, ciddiyet ifadesine mübalağalı derecede, ehemmiyet verilmiştir._

Oturan tanrıların boyları, diğer figürlerinkinden daha küçüktür. Profesör Güterbock'ın dikkat nazarımı çektiği bu nokta, hakikaten,

²⁵ *Kültepe Kazısı 1949, s. 93, Lev. 42, 338-339.*

²⁶ *Tazılıkaya s. 148.*

²⁷ *Tazılıkaya s. 149.*

²⁸ *Karahöyük Hafriyatı 1947, s. 39.*

BİTİK VAZOSU

izaha muhtaçtır. Acaba balkonun altındaki saha daha büyük kabartmaların işlenmesine müsait değil mi idi.? Veya, bunlar tabii cesametten daha küçük tanrı heykelleri midir? Yani, ibâdet tanrı heykellerinin huzurunda yapılmış olamaz mı? Veyahut bu sahnenin binanın çok içinde, uzaklarda ceryan ettiği düşünölmüş olamaz mı? Bunlardan birini diğere tercih etmek kolay değilse de, biz son iki ihtimali hakikata daha yakın buluyoruz. İkinci mühim nokta, dinî bir sahnenin tasviri münasebetiyle bir kült vasıtasının-mâbedin de mevzuun içinde, hesaplı bir şekilde, yerleştirilmesidir. Bu da basit bir şekilde, sembolik bir tarzda tertiplenmiş bir tasvir örneğinden ziyade, monümental bir karakter iktibas etmiş bir eser karşısında bulunduğumuzu göstermektedir.

f— *Kabartmaların benzerleri :*

Çok yüksek bir teknik gösteren Bitik vazosu tipine giren eserler Alishar, Karahöyük ve Kabaklı'da bulunmuştur. Biz, farklı hususiyetler arzetmelerine rağmen, iki Boğazköy parçasını ve Selimli buluntularını da burada bahis konusu edeceğiz. Yalnız bu kabartmalı kapların küçük parçalar halinde ele geçirildiğini, bu sebeple vazoların şekillerini yemden ihya edemediğimizi açıklamalıyız.

Alishar'da bulunanlarda iki teknik göze çarpmaktadır. İlkinde figürün her tarafı kırmızı astarlı olup, saç örgüsü ve elbiselerin süsleri çizgilerle gösterilmiştir²⁹. Bunlarda ikinci bir renk kullanılmamıştır. İkinci gruba giren kabartmaların yüzleri, el ve bacakları kırmızı astarlı, saçları, çalpara ve elbiseleri de krem astarlıdır³⁰. Bunların tekniği, nakışları, mevzu ve üslupları Bitik vazosunda gördüklerimizin aynidir. Alishar'da çalparasını daha yüksekte tutan şahıs, Bitik'dekinin aksine³¹, sola müteveccihdir. Bunun karşısında bir bağlamanın ucu ve çalgıcının eli korunmuştur. Bitik'dekinin de karşısında, başka bir müzik aleti çalan şahıs beklenmelidir. Alishar parçalarının da küpeli olduğu tahmin edilebilir³². Baş ve gövdeleri profilden yapılmıştır. Bir parçada görülen ayakkabı örneği, 1. sahnedeki tanrıların giydiği tiptendir³³. Bacakları iyi korunmuş bir parçada baldır hattı belirtilmiştir³⁴. İkisinde gövde³⁵, birinde kalça kısmı korunmuş kısa eteklik tipi³⁶, Bitik kabartmalarında görülenlerin aynidir. Bir parçada, kabartmalı sahaları birbirinden ayıran, boyalı kısım da korunmuştur³⁷. Bu, Bitik vazosundakinin mükem-

²⁹ OIP 29, Fig. 153, 154, d 2935 ve Lev. 1,3 (d2100, d1622).

³⁰ OIP 29, Fig. 155, d1620, d2648 ve Lev.I, 6, c2623, d2517, d2999.

³¹ OIP 29, Fig. 155, c2623.

³² OIP 29, Fig. 155, d2648 ve 02623.

³³ OIP 29, Fig. 155, d2620.

³⁴ OIP 29, Fig. 155, d2517.

³⁵ OIP 29, Fig. 155, d2648,02623.

³⁶ OIP 29, Fig. 155, d2517. Bunda kısa-müsellesî kuyruk da vardır.

³⁷ OIP 29, Fig. 155, d1620.

mel bir paralelidir. Diğer bir kabartmanın uzun ve eteği geniş elbisesi krem ve kırmızımsı kahverengi veya kahverengimsi siyah ile, münavebeli bir surette, boyanmıştır³⁸. Kabartmalı vazolarda görülmeyen bu elbise tipine, Koloni devrinin silindir mühür baskılarında Taşlanmaktadır. V. d. Osten, pek haklı olarak, bu parçaların büyük ve dışarı taşkın boyunlu, geniş ağızlı vazolara ait olduğunu bildirmiştir³⁹. Birinci tekniğe göre yapılan dört parçadan ilkinde başı profilden, göksü cepheden tasvir edilmiş insan kabartmasının saçları, çizgili saç şeridi, yüz üslubu, Bitik kabartmalarından farklı değildir⁴⁰. Diğer iki kabartmanın kısa etekliklerinin alt kenarı saçaklı ve eğri zikzak çizgilerle süslüdür⁴¹. Bu eteklik tipi Bitik vazosunda görülmemekte ise de, Koloni devrinin son safhasına, ait kurşundan tanrı heykelciklerinin giydikleri bunların paralelidir⁴². Birinci gruba giren bir örnekde de görüldüğü gibi, dördüncü parçada püsküllü bağlamanın ucu, çalgıcının eli ve üç madenî bilezikli kolunun bir kısmı görülmektedir⁴³. Bunların muhtelif kaplara ait olduğunu, tekniklerinden, cidarlarının kalınlığından anlarız.

Karahöyük'de bulunmuş olan parçalardan birincisinde sağa doğru yürüyen, sağ elinde gaga ağızlı bir testi, sol elini de dua jestinde tutan bir erkek tasvir edilmiştir⁴⁴. Bunda da krem astarlı kısa etekliğin altından, arkadaki bacağın üstüne doğru, ikinci ve daha ince elbisenin müsellesi kuyruğu sarkmaktadır. Kısa etekliğin yırtmaçları, belden sol dize ve sağ omuzdan sol kolun altına doğru, mail ve derin çizgiler halinde gösterilmiştir. Kabartmanın elleri, bacakları ve testi, Bitik kabartmalarında olduğu gibi, kırmızı astarlıdır. Âdeta bir heykel tarzında işlenen testinin her tarafı bellidir. Her iki elin parmakları derin çizgilerle belirtilmiş olup, sol eli, avuç içi görülecek şekilde, içten⁴⁵, sağ eli de üstten işlenmiştir. Daha iri bir kaba ait olan bu parçanın tekniği, iki renkli oluşu, endamlı erkek kabartmasının üslubu, mevzuu, 800 kilometre kuzeybatısındaki Bitik kabartmalarından farksızdır.

Karahöyük parçalarından ikincisi, bir boğa-adamı temsil etmektedir⁴⁶. Adamın yüzü, takma sakalı ve boğanın kuyruğu kırmızı, boynuzlu sivri serpuşu ve bütün gövdesi krem astarlıdır. Parçanın en mühim hususiyeti, bu nevi kabartmalı vazolarda ilk defa boğa-adam motifini ortaya

³⁸ OIP sg, Fig, 155,d2999.

³⁹ OIP 29, s. 111

⁴⁰ OIP sg, Fig. 154, d2 935, Lev. 13.

⁴¹ OIP 2g, Fig. 153 ve 154, dstoo.

⁴² Kültepe Kazısı 1949 s. 69g v. d.

⁴³ OIP 2g, Fig. 154, d1622. V. d. Osten'in bu çalgıyı bir mızrak olarak kabul etmesini anlayamıyorum (s. 114).

⁴⁴ Karahöyük Hafriyatı 1947, s. 38 v. d.

⁴⁵ Bitik'de sırtında testi taşıyan kabartmanın aksine.

⁴⁶ Karahöyük Hafriyatı 1947, s. 39 v. d. Lev. 47, 1. İnsan başlı ve insan gövdeli, boğa bacaklı ve boğa kuyruklu.

koymasındadır. Ayrıca gövdeden başka, yüz de cepheden tasvir edilmiştir. Nimet Özgüç, boğa-adam ve boynuzlu sivri serpuş tipinin, yani bu motifin Mezopotamya örneklerine olan münasebetini, tasvirli parçanın teknik ve üslûbunun da *Hititli* olduğunu izah etmiştir⁴⁷. Bu parça Karahöyük-de ilkinden ayrı, ikinci bir vazoya aittir.

Bitik vazosu tipine giren kabartmalı parçaların en mühim örneklerinden biri Kabakh'da bulunmuştur⁴⁸. Üçlü bir taksime tabi tutulan parçanın zemini, kabartmaların yüz ve elleri kırmızı veya kırmızıya çalan bir renkle astarlıdır. İlk sahnede sağa doğru yürüyen boğayı profilden tasvir edilmiş bir insan takip etmektedir. Kabartma bir şeridin üstüne basan insanın sol kolunu dua jestinde yukarıya kaldırışı; krem astarlı, uzun kollu ve kısa olması gereken etekliği, Bitik vazosindakilerden farksızdır. Sol omuzunu aşmak üzere, göksü üstünden geçen koyu renkli bir şerit, Bitik vazosunda testisini sırtında taşıyan erkeğinkine benzemektedir. Kulağı küpelidir. Bunlarda dikkatimizi çeken hususiyet, iki Alişar misalinde görüldüğü gibi, başlarının da krem astarlı oluşudur. Saç örgüsü, enseyi örtecek şekilde, aşağıya doğru inmektedir. Boğa, bu tip vazoların mevzuu içinde karşımıza çıkan ilk hayvandır. Dört bacağı da gösterilen boğanın gövdesi krem, tırnakları ve kuyruğunun ucu kırmızı renklidir. Hayvanın oylukları, arka bacak mafsalları, bakanakları, göksü ve geniş gerdanı, mahirane bir şekilde, işlenmiştir. K. Bittel'in de belirttiği gibi⁴⁹, bu hususiyetleri, onun bütün endamlılığına rağmen, bir at olmasına mânidir. Boğanın bir tapma sahnesinde yer alışı, din tarihi bakımından çok ehemmiyetlidir. Erkek tasvirinin başı üstünde, kabartmalı sahaları tahdid eden, kabartma bir şeridin yokluğu, bu kısmın ilk sahneyi temsil ettiğini gösterir. İki kabartmalı kısmı birbirinden ayıran şeridin zemini krem ile astarlandıktan sonra, koyu renkli çengel motifleriyle nakışlanmıştır. İç Anadolu'da yayılış sahası ve kronolojisi iyi bilinen bu motifin bu parça üstündeki görünüşüne, aşağıda, yeniden temas edilecektir. Boyalı sahayı, insan tasvirli ikinci sahne takip eder. Buradaki iki erkeğin yalnız başları korunmuştur. Her ikisi de sağa müteveccihdir. Soldan birincisi, krem astarlı malûm çalparayı çalmakta⁵⁰, ikincisi de yumuk eli ve yukarı kalkık baş parmağı ile çok görülen dua jestini muhafaza etmektedir. Küpesi bellidir. Çalpara çalanın arkasındaki kabartma parçası, elle tutulan bağlamanın ucu olabilir. Çünkü, dua vaziyetindeki bir el, hiç bir örnekte, bu kadar yükseğe kaldırılmamıştır. Kabartmaların üslûbu, mevzuun taksimi, Bitik vazosunda gördüklerimizden farksızdır. Yukarı kısmında silindir boyunlara has dönüşü yapmağa başlayan vazo parçası, K. Bittel'in de yazdığı gibi⁵¹, Bitik örneğine göre tamamlanabilir.

⁴⁷ *Karahöyük Hafriyatı 1947, s. 39 v. d.*

⁴⁸ H. TH. BOSSERT, *Jahrbuch für kleinasiatische Forschung* 2,1952.53 s. 108, Lev. 6 (kısaltılışı JKF).

⁴⁹ *Heth. Reliefvase, s. 23.*

⁵⁰ Burada çalpara, diğerlerine bakınca, baştan biraz uzaktadır.

⁵¹ *Heth. Reliefvase, s. 31.*

Yukarıda da açıklandığı gibi, her hayvan ve hattâ insan kabartmalı kaplar, kap parçaları *Bitik vazosu* münasebetiyle tetkik edilmez. Bitik vazosu tipiyle muayyen bir dinî hâdisenin veya onunla ilgili vaziyetlerin tasvir edildiği hususî bir tipi anlamalıdır. Süs için veya diğer maksatlarla yapılan münferit kabartmalı kapları, yani bir hâdisenin başından sonuna kadar izahına yardım etmeyen vazoları mevzuumuzla ilgili görmeyoruz. Kanaatımızca Hititler de bu vaso nevini diğerlerinden ayırmış olmalıdır. Bu bakımdan Alacahöyük⁵², ve Kültepe⁵³ eserleri üstünde duramayacağız.

Boğazköy'de bulunmuş kabartmalı parçalar arasında, bilhassa, bir tanesi mühimdir⁵⁴. Hafir, bana K-20 sahasında I katta (Büyük Devlet çağı) bulunmuş olan kırmızı perdahlı parçanın (İnv. No. 156-1) küçük-lüğüne rağmen, müteaddit figürlerle süslü iri bir vazoya ait olduğunu, lütfen, bildirdi. Burada iki insan bacağı arasında, yüzünü açıkta bırakan, bir manto giymiş kadının baş ve boyun kısmı görülmektedir. İkinci bir renkle boyanmamıştır.

Yazılıkaya'da bir niş içinde bulunmuş tek renkli parçadaki erkek kabartmalarının⁵⁵ (5 tane) boyları basıkdır; ayrıca yüz ve vücutlarının diğer kısımları, teferruatlı bir şekilde, işlenmemiştir. Bu bakımdan, onları vazomuzdaki kabartmalarla mukayese etmeyeceğiz. Bunda yalnız hediye götürülenlerden müteşekkil bir alay görülmektedir. Parçanın yukarı veya aşağı kısmında Kabaklı-Alişar-Bitik örneklerinde gördüğümüz diğer tasvir sahneleri veya boya ile nakışlı kısımlar yoktur. İki testinin iki elde taşmış şeklini, diğer kabartmalarda görmemiştik. Malûm bir" motife göre tertiplenen bu alay, üslûbu bakımdan, Bitik vazosunu tarihlendirmeye veya manalandırmağa yardım edecek durumda değildir. Hafir, Bitik vazosuna bakınca, hususiyetine işaret ettiğimiz bu parçayı Eski Hitit devrine tarihlendirmişti⁵⁶.

K. Bittel, pek haklı olarak, Selimli parçalarını Bitik vazosu grubuna girenlerden ayırmıştır⁵⁷. Geyik avı sahnesini temsil eden motif, tetkik

⁵² H. z. KOŞAY, *Alacahöyük Kazısı 1937-1939*, s. 128, Lev. 6g, 3.

⁵³ Kaniş karumu kazılarında ve Ib katında münferit insan ve boğa kabartmalarıyla süslü kapaklı iri vazolar keşfedilmiştir (*Kültepe Kazısı 1949*, s. 51-52, Res. 237,326). Aynı tasvirin, mütenazır olarak, iki defa resmedildiğini gördüğümüz bu kapların hiç biri boya ile nakışlı değildir. HROZNY'nin karumda bulduğu boğa kabartmalı parça, siyah astarlı ve parlak perdahlıdır (*Syria 8*, s. II, Lev. 4,4; *Heth. Reliefvase s. 24 "6c"* ve H. BOSSERT, *Altanatolien*, 385). Biz bunun bir hydria parçası olduğunu ve Ib katından daha eskiye tarihlenemeyeceğini söyleyebiliriz. İlk defa BOSSERT tarafından neşredilmiş olan iki muharip kabartmalı iri parçayı (*Altanatolien s. 42, Nr. 384 ve Heth. Reliefvase s. 24, 6a*) Kayseri Müzesinde tetkik ettim, kanaatımızca bu eserin Geç-Roma devrinden daha eski olmasına imkân yoktur.

⁵⁴ *Heth. Reliefvase*, s. 23 v.d.

⁵⁵ *MDOG 88*, s. 31-32, Res. 14 (K. Bittel).

⁵⁶ *MDOG 88*, s. 32.

⁵⁷ *Heth. Reliefvase*, s. 24 ve hele s. 32. Müellifin Kabaklı, Alişar ve Karahöyük par-

ettiğimiz, örneklerin hiç birinde görülmemektedir. Avcının saçı ve sırtına doğru sarkan saç örgüsü, cepheden tasvir edilmiş göksü, omuzları ve Hitit üslubu için karakteristik olan diğer hususiyetleri, Bitik grubuna giren kabartmalara benzemekte ise de, kısa-tıknaz gövdesinin üslubu, elbisesi, bahis konusu eserlerden ayrılır. Sahne bir çerçeve içine alınmamış, böylece kabartmalar kalın bir şeride basmamıştır. Selimli parçalarının aslını görmedim; fakat K. Bittel'in tarifinden, tekniklerinin birlik gösteren Alışar-Kabaklı-Karahöyük ve Bitik kaplarmınkinden farklı olduğunu anlıyorum.

g — *Bitik vazosunun tarihi* :

Şimdi Bitik vazosunu, gerçeğe en yakın bir ihtimalle, tarihlendirmek mümkün olmuştur. Bunun için her şeyden evvel, tekniği, kabartmalarının üslubu ve nakışları vazomuzdan ayrılmayan kabartmalı Alışar parçalarını gözönünde tutmak lâzımdır. Biz Alışar'da II Medeniyet katının (Hitit devri) Kaniş karumunun la safhasından sonra devam etmediğini yazmıştık⁵⁸. Böylece Bitik ve kabartmalı Alışar parçalarının tarihi, kendiliğinden, tâyin edilmiş oluyor⁵⁹. Bu mevzua, Alışar'dakiler kadar kat'i olmamakla beraber, Karahöyük'de keşfedilmiş olan kabartmalı parçaların bulunuş şartları da yardım etmektedir. *Karahöyük Hafriyatı Raporu* 1947'nin 38. ci ve 86.cı sahifeleri tetkik edilirse, K. Bittel'in tereddüdü⁶⁰ ortadan kalkar. Filhakika, bu kabartmalı parçalar muayyen bir yapı katına bağlı değildir; bu gibi ahvalde her hafir K. Bittel gibi düşünmelidir; fakat bizim bu mimarlık katının altında ve kabartmalı parçalarla birlikte, yalnız Eski Hitit devrine ait çanak-çömleği bulduğumuza ve son kat, yani İmparatorluk devri eserlerinin tamamen sustuğuna dair olan ifademize de dikkat edilmelidir. Şu anda hem Assur Kolonileri devri, 'hem de Eski Hitit çağı bahis mevzuu olduğuna göre, Bitik vazosu bu uzunca zamanın hangi safhasına yerleştirilmelidir? Bunun tayini için şunların tetkiki lâzımdır:

1— *Vazonun şekli*: İri parçalarına göre vazonun, Kaniş karumunda II-Ia-b katlarında çok görülen kapaklı iri vazolara göre tamamlanacağından şüphe etmemelidir⁶¹. Başka bir yerde de yazıldığı gibi⁶², bu tipe giren Boğazköy vazolarının Hitit çağının eski safhasına ait olduğunu ifade eden K. Bittel'in görüşünü⁶³, Kaniş karumu kazıları teyit etmiştir⁶⁴. Kana-

çalarını Bitik tipi adı altında tetkik etmesi, ve diğerlerini bu gruptan ayırması, tetkikimizden de anlaşılacağı üzere, çok isabetli olmuştur. Hakikaten tanrıların, merasim alaylarının, yani kült sahnelerinin tasvir edildiği bu eserleri, diğer basit örneklerden ayırmak zorundayız.

⁵⁸ TAHSİN ÖZGÜÇ, *Kültepe Hafriyatı 1954*, II. *Kat eserleri (Belleten y6, s. 448)*,

⁵⁹ *Heth. Reliefvase*, s. 32, not: 23.

⁶⁰ *Heth. Reliefvase*, s. 29 v. d.

⁶¹ *Kültepe Kazısı 1948*, s. yg ve *Kültepe Kazısı 1949*, s. 50 v.d.

⁶² *Kültepe Kazısı 1948*, s. 73.

⁶³ K. BITTEL, *Boğazköy, Kelifunde*, *WVDOG* 60. s. 46 v.d.

⁶⁴ Ben Alacahöyük'de 3.00-3.20 m. derinlikten çıkarılmış olan vazonun, Boğazköy örneklerinin çağdaşı olduğundan şüphe etmeyorum (*H. Z. KOŞAY, Alacahöyük Hafriyatı 1936 s. 36, Lev. 25, AI-A204*).

tınıca bu vazoz tipi, hiç olmazsa bu şekliyle, İmparatorluk devrinde kullanılmamış, ortadan kalkmıştır; hattâ biz Kaniş de Ib-Ia ve II. tabakalarda görülen bu tip vazolar arasındaki, tabakalara göre değişen, farkları da tesbit etmiş bulunuyoruz⁶⁵.

2— *Vazonun boya ile yapılmış nakışları*: Kaniş karumu kazılarında sonra, boya ile nakışlı Hitit kaplarının teknik ve biçimleri, mimarlık katlarına göre arzettiği hususiyetler anlaşılmış bulunmaktadır⁶⁶. Bu hususta Boğazköy'de ehemmiyetli ipuçları vemeğe başlamıştır⁶⁷. Bitik vazosuna iki şerit halinde ve krem zemin üstüne sürülen boyanın tekniği ve motifi, en fazla, karum'da Ib katında bulunmuş olan dört kulplu vazodakinin benzeridir⁶⁸. Bunun her iki merkezdeki vazoların şekliyle de teyit edilmiş olması, her halde, bir tesadüf değildir. Ben Bitik vazosunun şeklini, boyasının tekniğini Kaniş karumunda II katta bulunanlardan ziyade, Ia-b katındakilere bağlamağı tercih ederim; hele Kabaklı eserindeki çengel motifi hem Koloni, hem de III. Alishar Medeniyeti için fevkalâde karakteristik bir motiftir⁶⁹. Ben bu motifin 1650 yıllarından sonra, Eski Hitit devrinde kullanılmış olacağını düşünemeyorum⁷⁰.

3— Hitit üslûbu için karakteristik olan mühim hususiyetleri takdim eden bu kabartmaların kısa ve müsellese kuyruklu elbiseleri, kaya kabartmalarındaki erkeklerin giydiklerinden farklıdır⁷¹. Bu değişiklik zamanla meydana gelmiş, eski elbise şekli sonraları modadan düşmüştür. Mukaddes izdivaç sahnesindeki kadın tanrının sandalyasından başka, oturuşu, üslûbu, Kaniş karumunda Ib katında keşfedilmiş olan altından mamul çok tipik bir Hitit damga mühründeki kadın tanrı üslûbunun aynidir. Bundan başka, yine aynı merkezde,-fakat Ia katında bulunmuş olan ve esasında bir kaba kulp gibi yapılandırılmış olması gereken insan yüzünün üslûbu da Bitik kabartmalarımknine müşabihdir⁷². Esasen Koloni devrinde *Hitit üslûbu* teşekkül ettiğine göre, bu devirde mühürlere, taş kalıplara işlenen tanrı tasvirlerinin veya gümüşten yapılmış tanrı heykelciklerinin vazolardaki kabartmalarla münasebetli olacağı gayet tabiidir⁷³.

⁶⁵ *Kültepe Kazısı 1949*, s. 50 v. d.

⁶⁶ *Kültepe Kazısı 1948*, s. yy v. d., *Kültepe Kazısı 1949*, s. ay v. d.

⁶⁷ *MDOG 8y*, s. 20 v. d. (K. Bittel).

⁶⁸ *Kültepe Kazısı 1948*, s. 60, *Lev. 43, 342; 51, 469a-b*.

⁶⁹ *Kültepe Kazısı 1949*, s. 62 v. d. ve 88 v. d.

⁷⁰ K. BITTEL, boya ile nakışlı ve kabartmalı vazoların eskiliğini kabul etmiş olmasına rağmen, bunları her nedense, Eski Hitit devrinden daha eskiye, yani Koloni devriyle Labarna arasında geçen zamana, ve Kaniş karumunun Ib tabakasına kadar yükseltmekten çekinmiştir (*Heth. Reliefvase*, s. 32).

⁷¹ *Karahöyük Hafriyatı 1947*, s. 39 ve *Heth. Reliefvase*, s. 32. Yukarıda, Not, 19'da bahis konusu ettiğimiz Alacahöyük kabartmaları müstesna.

⁷² *Kültepe Kazısı 1949*, s. 74.

⁷³ *Kültepe Kazısı 1949*, s. 69, y2, 96, 103 v. d. ve NİMET ÖZGÜÇ, *Kültepe'de 1950 yılında bulunan mühür ve mühür baskıları hakkında ön-rapor (Belleten 65, s. 124 v. d)*.

Karahöyük kabartması tarihlendirilirken, Alishar, Bitik ve Karahöyük kabartmalarının uzun boylu-endamlı olduğu müşahede edilmiş ve bu üslûb imparatorluk çağının tıknaz vücutlu tasvirlerinden ayrılmıştı⁷⁴. Eserlerin kronolojisi bakımından mühim olan bu görüşü K. Bittel teyit ile, Kabaklı kabartmasını da bu gruba idhal etti⁷⁵. Yalnız endamlı üslûp, ozaman malûm olan ve Eski devre ait bulunan kabartmalı üç vazo için (Karahöyük, Alishar ve Bitik) kullanılmıştı. Bunun, K. Bittel'in yazdığı gibi⁷⁶, bütün kabartmalı vazoları tarihlendirmek için bir esas olacağı hiç düşünülmemişti. Bu bakımdan, Selindi parçasındaki avcı kabartmasının (basık-tıknaz vücutlu), Bitik grubuna girenlere bakınca çok daha geç bir devre tarihlendirilmesi⁷⁷, görüşümüzün isabetini, yani endamlı kabartmaların eskiliğini, diğerlerinin daha muahhar olduğunu ispata yarar. İşte biz bu tabaka, teknik, şekil, süs ve üslûp hususiyetlerini nazara itibara alarak, Bitik ve ona bağlı bulunan Alishar-Karahöyük-Kabaklı kabartmalarının ilk imal tarihini, gerçeğe yakın bir ihtimalle, tâyine çalışıyoruz. Bitik tipi kabartmalı vazolar ilk defa Koloni devrinin son safhasından (Kaniş karumunda Ib safhası) hemen sonra ve la da yapılmış olmalıdır. Bunların alt sınırını tâyin etmek çok güç ise de, ben bu vazo şeklinin ve süs örneklerinin aşağı-yukarı Labarna devrinden daha sonraki bir çağa ait olabileceğini düşünemeyorum.

Bitik vazosunda görülen üç, Karahöyük kabartmasındaki bir kap resmi, bu eserleri tarihlendirmede çok işimize yaramamaktadır. Bununla beraber, dört şeklin de kabartmalı vazoların imal edildiği devirde kullanıldığı muhakkaktır. Vazomuzda sırtta taşınan testi tipi, Kaniş karumunda bulunmamış olmasına rağmen, Alacahöyük'de hem Eski Hitit, hem de Orta Hitit katlarında, bol miktarda, elde edilmiştir⁷⁸. Burada Dr. H. Koşay'ın nazikâne müsaadeleriyle neşretmekde olduğum kırmızı astarlı, parlak perdahlı testi Bitik'dekinin eşidir⁷⁹. Bununla beraber, bu testi İmparatorluk devrinde de aynı şekilde kullanılmıştır⁸⁰. Yalnız iki devre ait testilerin teknikleri arasında, kolayca sezilebilen, bir ayrılık mevcuttur. Çift kulplu derin çanakların Kokloni devri mutfaklarında,

⁷⁴ *Karahöyük Hafriyatı 1947, s. 39.*

⁷⁵ *Heth. Reliefvase, s. 32.*

⁷⁶ *Heth. Reliefvase, s. 31.*

⁷⁷ *Heth Reliefvase, s. 33,*

⁷⁸ *Belleten 41, s. 163 (T. Özgüç) ve Alacahöyük Kazısı 1937-37, Lev. 49-50.*

⁷⁹ EN. No. sı Al. K. 154 olan bu testi, Eski Hitit katında bulunmuştur. Alacahöyük'de İmparatorluk devrinin monümental binalarına, iki mimarlık katiyle temsil edilen Orta Hitit yapı katları takaddüm eder. Bu safhanın alttaki eski yapı katı Kaniş karumunda Ib'nin sonunu ve bilhassa la'yı da içine almakda ise de, bu Alacahöyük'de Kaniş'dekinden daha uzun ömürlü olmuştur. Burada Orta Hitit'in sonuncu katı da (*Alacahöyük Kazısı, 1937-39, s- 11*), esas itibarıyla, Eski Hitit'e tekabül etmektedir. Alacahöyük'de Eski Hitit yapı katının eski safhası Koloni devriyle çağdaştır. Burada çark işi boyalı ve tek renkli Hitit kaplarıyla, elde yapılmış III. Alishar parçaları bir arada bulunmaktadır (*Belleten 41, s. 163*). Bu yapı katının son safhasının karumun Ib devrinde de devam ettiğini gösteren tipik eserler mevcuttur.

⁸⁰ NİMET ÖZGÜÇ, *Frakdin eserleri (Belleten 75, s. 296, Res. 1).*

bol miktarda, kullanıldığı malûm olmakla beraber, aynı tipe giren kaplar Hitit çağının geç safhalarında da görülmektedir⁸¹. Kulpsuz derince çanak, çok umumî bir şekli temsil ettiğinden, bu nevi mukayeselerde yardımcı olamaz. K. Bittel, Karahöyük kabartmasındaki gaga ağızlı testinin de bazı hususiyetler gösteren nevilerinin hem Eski Hitit, hem de İmparatorluk devrinde kullanıldığını bildirmektedir⁸². Böylece her dört kabın da Assur Kolonileri, Eski Hitit ve İmparatorluk çağlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Muhtelif devirlere ait olan bu kapların orijinallerini, teknikleri bakımından, birbirinden ayırmak mümkündür; fakat resimleri bahis mevzuu olunca, bu usul de yardım edememektedir.

Hacılar⁸³, Karaoğlan⁸⁴ ve Polatlı'da⁸⁵ Bitik vazosu tipine giren kap parçaları bulunmamıştır. Bitik'de de bahis konusu vazodan başka, bu tipin çok kullanıldığını gösteren tek parçaya dahi tesadüf edilmemiştir. Ayrıca, Kızılırmak batısında boya ile nakışlı, çark işi Hitit vazolarının kullanıldığına dair, elimizde hiç bir vesika yoktur. Bundan başka, Bitik vazosunun, kabartmalarının, nakışlı şeritlerinin eşleri bugüne kadar, yalnız Kızılırmak kavsî içinde ve Güneydoğu Kapadokya'da bulunmuştur. Bunun için biz vazosunun Bitik'e bu mintakalardan getirilmiş olduğunu, yani onun bulunduğu yerde bir idhal eşyasını temsil ettiğini düşünüyoruz.

İlk önce K. Bittel, kabartmalı vazoların binaların duvarlarına yapılan boyalı frizlerin varlığına işaret ettiklerini⁸⁶; sonradan Bossert'de bunların Hitit mabet ve saraylarındaki boyalı alçı kabartmaların kopyaları olduğunu belirtti⁸⁷. Bitik vazosunun ve onunla çağdaş kabartmalı-boyalı parçaların yaratıldığı devirde Eski-Babil ve Hitit kültürleri arasında ciddi münasebetlerin tesis edildiği malûmdur. Mari ve Alalah sarayları duvar boyaları ve fresklerle nakışlıdır. Kargamiş'teki Aplaşanda sarayının da⁸⁸ aynı şekilde süslenmiş olacağından şüphe edilmemelidir. Bunun için bu devirdeki Hitit mabet ve saray duvarlarının Güneydoğudan gelen bir tesirle, muhtelif şekillerde, süslenmiş olacağı ihtimal dışında değildir. Bugüne kadar Hitit şehirlerinde alçı kabartma parçalarına raslanmamış olmasına mukabil, renkli duvar sıvaları korunmuştur⁸⁹. Bitik ve diğer vazolardaki tanrı ve âbitlerin boyalı-kabartmalar halinde işlenmiş oluşu, Bossert'in görüşünü teyit eder mahiyette isede, bundan Anadolu'nun bu kısımlarında bahis konusu devirlerde boyalı frizlerin bilinmediği mânâsı çıkarılamaz.

⁸¹ K. BITTEL-H.G. GÜTERBOOCK, *Boğazköy, Abhbrl. 1935, Nr. 1, Lev. 9,6.*

⁸² *Heth. Reliefvase, s. 30.* Biz III. Türk Tarih Kongresi sergisinde teşhir edilmiş olan Alacahöyük testisini (*Bulleten sg, Lev. 10*) yanına konulan etiket üstündeki yazıya istinaden, Eski Hitit katında bulunmuş olduğunu yazmıştık (*Karahöyük Harfiyatı 1947, s. 39*). Raporumuzdan sonra neşredilmiş olan bu testinin tabakası hakkındaki görüşümüzü K. BITTEL düzeltmiş bulunmaktadır (*Heth. Reliefvase, s. 30*).

⁸³ Hacılar kazısının neticesi henüz neşredilmemiş olmasına rağmen, bulunan eserler makale sahibi tarafından, Merhum hafirinin arzusu üzerine tetkik edilmektedir.

⁸⁴ REMZİ OĞUZ ARIK, *Karaoğlan Höyüğü (Belleten 9, s. 27 v. d. ve R. o. ARIK, Ein neuer hethitischer Fundort im Süden von Ankara, Archäologischer Anzeiger (54) 1939, s. 207 v.d).*

⁸⁵ SETON LLOYD AND NURİ GÖKÇE, *Excavations at Polatlı (Anatolian Studies I, 1951, Fig. 12).*

⁸⁶ KURT BITTEL, *Kleinasiatische Studien, s. 208.*

⁸⁷ *JKF II-1, s. 108.*

⁸⁸ B. LANDSBERGER, *Über den Wert Künftiger Ausgrabungen in der Türkei (Belleten 10 s. 216).*

⁸⁹ K. BITTEL, R. NAUMANN, *Boğazköy, Abhbrl. 1938, Nr. 1, Lev. 27 üstteki resim.*